

П. В. Голобуцький

Апокаліпсис

АПОКАЛІПСИС (грец. ἀποκαλυψις – відкриття, одкровення, об'явлення), Об'явлення Іоана Богослова – остання книга Нового Заповіту; належить до єдиної пророцької книги в ньому. Своїм змістом і літ. формою наближається до апокаліптики юдейської, що за допомогою символіки та видінь намагалася відобразити майбутню відбудову царства Давидового та прихід Месії, який здійснить провіщення, дані юдеям. Юдей. апокаліптика пробуджувала в народі надії на визволення з-під гніту іноз. поневолювачів. Одним із таких яскравих апокаліпт. творів у Старому Заповіті була книга пророка Даниїла, написана, як вважає більшість бібліїстів, у період гонінь на юдеїв за часів сирій. царя Антіоха Єпіфана (175–164 до н. е.). Апокаліпт. твори використовували мотиви, почерпнуті з вавилон., єгипет., іран. міфології та літ-ри, і були просякнуті бунтар. настроями, жадобою помсти ворогам юдей. народу. Наслідуючи юдей. зразки, християн. А. поєднував надії на друге пришестя Месії (Ісуса Христа) і настання тисячоліт. Царства Божого на землі (хіліазм) з есхатолог. уявленнями про кінець світу, воскресіння мертвих та страшний суд. Об'явлення Іоана Богослова (А.) – це зібрання різних за своїм походженням текстів, об'єднаних невідомим автором, який жив в останню третину 1 ст. н. е. Сам він називає себе «рабом Ісуса Христа» Іоаном. Церк. традиція, спираючись на авторитет отців церкви, приписує А. апостолові й авторові четвертого Євангелія, «улюбленому учневі» Ісуса – Іоанові Богослову, якого рим. влада за проповідування християнства заслала на о-в Патмос в Егейському морі. Тут він отримав об'явлення, ймовірно за часів імператора Нерона, і вже пізніше, за Доміціана, записав його. Однак увесь зміст і форма А., його юдей. коріння і несхожість із четвертим Євангелієм за своїм духом залишає питання авторства А. відкритим. А. складається з двох гол. частин, перша з яких містить послання до семи християн. церков у Малій Азії (розділи 2–3) з умовляннями, напучуваннями, погрозами тим, хто, не витримавши рим. гонінь, відступив від християн. вчення, та похвалами на адресу вірних. Друга, більша за обсягом, частина сповнена видінь, алегорій та символів, що піддаються розкриттю лише за допомогою пророц. книг Даниїла та Єзекиїла. Починається вона з видіння, в якому «на престолі Сидячий» знімає з запечатаної книги одну за одною сім печатей. За кожною з чотирьох перших печатей з'являється вершник: один, щоб перемагати, другий – «узяти мир із землі та щоб убивали один одного», третій – «мав вагу в своїй руці», а четвертий, на ім'я Смерть, мав владу «на четвертій частині землі забивати мечем, і голодом, і мором, і

земними звірми» (6, 1–8). Коли знято було п'яту печать, злетіли душі вбитих за віру і волали про помсту за свою кров, за шостою – з'явилися страшні явища природи. Нарешті розкрито сьому печать – і запанувала тиша, стало видно сім янголів, які засурмили один за одним у сім сурем, і після кожного звуку сурми поставали страшні явища та різні біди, доки після сьомого сурмління не залунав хвалебний гімн, що прославляв панування Христа. Отже, центр. мотив А. – пророкування пришествя Христа і перемоги його над трьома гол. ворогами Церкви: «змієм великим» (сатаною), «звіриною з моря», що символізує владу язичниц. Риму, який далі виступає під іменами Вавилону та Великої розпусниці, і «звіриною з землі», що означає земну мудрість, яка відвернулася від Бога. Очікувана перемога Христа над цими ворогами надає бадьорий, піднесений тон А., передаючи настрої першохристиян. общин в епоху гонінь, що почалися проти них. Ворогів буде подолано: Церква наступні 1000 р. житиме у злагоді. Але це ще не кінець. Після 1000 р. вороги Церкви знову повстануть і вже остаточно будуть зганьблені, диявола буде вкинено «в озеро огняне та сірчане, де звірина й пророк неправдивий. У муках будуть вони день і ніч на вічні віки» (20, 10). Особл. увагу приділено містиці чисел: 7 печаток на пророцькій книзі, 7 зірок, семиголовий змії (сатана), 7 запалених світильників навкруги Христа, 7 янголів покарання на суді Божому, 12 зірок над головою жінки, зодягнутої в сонце, 24 (12 + 12) старці перед Божим престолом, 144 (12 x 12) тис. праведників (згадаймо 12 колін Ізраїлевих) тощо. Окреме місце займає апокаліптичне число звіра – 666. Спроби розгадати його йдуть від 2 ст. Бібліїсти сходяться на тому, що воно дорівнює сумі числ. значень грец. або євр. літер, що входять до складу імені якогось рим. імператора, напр. Нерона, Кая Калігули, Трояна, Адріана. Деякі подробиці А. – часто згадуваний Єрусалим, роль 12 колін Ізраїлевих у майбут. царстві Месії і т. ін. – вказують на його юдейсько-християн. характер. Хоч у центрі А. стоїть Ісус Христос, але це не Ісус Євангелій, це – Бог-месник, запозичений зі Старого Заповіту. Це розуміли отці церкви, вагаючись аж до 4 ст. канонізувати А. Образи А. з особл. лиховісною силою виринають із забуття в періоди, коли людству загрожують викликані долею або самою людиною могутні і страхітливі сили: світ. війни, некерована техніка, атомна зброя, можливі й непередбачувані наслідки тотальної комп'ютеризації тощо. При цьому згадуються навислі над світом 4 апокаліпт. вершники – символи чуми, війни, голоду й смерті, – що їх зобразили А. Дюрер і А. Беклін. А. і досі привертає увагу митців, літераторів, учених. Відомий англ. письменник Д. Лоуренс написав коментар до А. (1931). Ще раніше І. Ньютон намагався тлумачити А. та розшифрувати його. Свою версію походження А. подав рос. революціонер-народник М. Морозов. Рос. філософ М. Бердяєв розглядав сенс більшов. революції як внутр. А. історії. Видіння А. та страшного суду в поет. формі подає у вірші «Візія» Є. Маланюк. Ці настрої зумовлені поразкою нац.-визвол. змагань 1917–21 та більшов. терором у підрадян. Україні. Мотиви А. часто використовує кінематографія (х/ф «Матриця», «12 мавп», «Тисячоліття», «Аполлон-44» та ін.).

Рекомендована література

1. Смирнов Ф. Литургический характер Апокалипсиса // Тр. Киев. духов. академии. 1874. Т. 4;
2. Виноградов Н. О конечных судьбах мира и человека. Москва, 1889;
3. Жданов А. Откровение Господа о семи Азийских церквах: Опыт изъяснения первых трех глав Апокалипсиса. Москва, 1891;
4. Swete H. B. The Apocalypse of St. John: The greek text with introduction notes and indices. London; New York, 1907;
5. Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. Париж, 1955;
6. Маланюк Є. Зловісне // Прапор. 1990. № 1;
7. Вірчинський А. Число звіра // ЛіС. 1998. № 2;
8. Савченко В. «І бачив я звірину...». Дн., 2000.

Бібліографічний опис:

Апокаліпсис / П. В. Голобуцький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-43102>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).